

Esad Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga tužbi Državnog arhiva u Dubrovniku: Lamenta de foris I-L, 1370-1483)*, 1-3. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, 2022., 1535 str.

Kada je nakon istraživanja u Državnome arhivu u Dubrovniku poznati francuski povjesničar svjetskoga glasa, vjerojatno najvažniji povjesničar XX. stoljeća, Fernand Braudel zabilježio kako Državni arhiv u Dubrovniku spada u najvažnije arhivske ustanove mediteranskoga svijeta, njegovo je zapažanje ostalo trajno zabilježeno u sjećanju svakoga povjesničara koji je ili čitao Braudelova djela ili je ostvario barem nekoliko istraživačkih boravaka u dubrovačkome arhivu. Snaga navedene Braudlove tvrdnje osjeti se prilikom svakoga susreta s bogatstvom fondova arhivske građe u Dubrovniku, o čemu se bosanskohercegovačka znanstvena zajednica povjesničara osvjedočuje sada već kroz nekoliko generacija.

Vješto razvijenom mrežom trgovaca, diplomata, informanata i interesanata koji svoje svakodnevne, ali i strateške poslove obavljaju na relaciji Dubrovnik – dubrovačko zaleđe, od kupoprodajnih putovanja do odlazaka na izučavanje zanata, stvoren je gotovo neobjašnjivo bogat repozitorij informacija, od kojih se velik broj njih odnosi na teritorij i društveno-ekonomske prilike srednjovjekovne bosanske države. Bosansku je prošlost ili njezine važne epizode, poput srednjovjekovlja, nemoguće posmatrati izvan koordinata ponuđenih vrijednim informacijama sačuvanim i brižno njegovanim u zbirkama i fondovima dubrovačkoga arhiva. U nedostatku, odnosno neočuvanosti dokumenata bosanskih arhiva, građe vladarskih i velikaških kancelarija srednjega vijeka, posezanje za prvim susjedstvom i dokumentarnom građom „privrednog partnera još od Kulinova vremena” nameće se kao sasvim logičan imperativ. Od prve polovine XX. stoljeća, od tekstova Mihaila Dinića, preko Sime Ćirkovića, Desanke Kovačević Kojić do danas, i rukopisa Esada Kurtovića, kojeg ovdje predstavljamo, naše bi znanje o bosanskome srednjovjekovlju bilo znatno siromašnije bez informacija iz Dubrovnika.

Otuda se vrijednost ovoga sada već jednoga u nizu djela Esada Kurtovića može doživjeti kao novi dokaz i opravdanost svakoga njegova istraživačkog boravka u Dubrovniku. Radi se, naime, o autoru koji se u bosanskohercegovačkome, pa i u regionalnome medievalističkom kontekstu zasigurno afirmirao kao jedan od najboljih poznavatelja izvorne građe u vezi s dubrovačkim zaleđem, što je dosad više puta pokazao kako monografski zaokruženim cjelinama tako i sistematičnim predstavljanjem povijesnoga izvora kao takvoga – neki bi povjesničari rekli – „stajne noge zanata povjesničara”. Esad Kurtović, redoviti profesor Univerziteta u Sarajevu, i ovim je djelom odlučio stručnoj javnosti prije svega približiti povijesni izvor

na način da je čitatelju dostupniji, a svakoj narednoj generaciji povjesničara i poticajni za savladavanje paleografskih vještina, neophodnih da bi se, kako se to kaže u suvremenoj teorijskoj literaturi, „dekodirao arhiv”. Kurtovićev istraživački posao i doprinos u tome smislu teško da ima suvremenoga pandana, što je, dakako, pohvala i bosanskohercegovačkoj medievalistici.

Na više od 1500 stranica Kurtović je transkribirao ukupno 4001 dokument, koji su nakon kraćega uvoda kronološki poredani i obuhvaćaju razdoblje od 1370. do 1483. godine. Samim time to je dosad najopsežniji ispis građe iz serije *Lamenta de foris*, koja je i prije bila objavljivana u zbirkama drugih autora (Mihaila Dinića i Branislava Nedeljkovića), pa i samoga Esada Kurtovića, ali u znatno manjemu obimu. U odabiru dokumenata Kurtović se vodio informacijama povezanim gotovo isključivo s poviješću Bosne te teritorijem Bosne i Hercegovine u drugoj polovini XV. stoljeća. Međutim, izabrana građa nudi mogućnost tumačenja stručnjacima iz različitih područja (društvenih, humanističkih, jezikoslovnih...), ne samo onih koji se interesiraju za teme povezane s Bosnom, nego i susjednom Hrvatskom, prije svega Dubrovnikom, ali i znatno širim prostorom jadranske obale i njezina zaleđa. Kada govorimo o tehničkoj strani uređivanja zbirke, možemo reći da su dokumenti transkribirani u cijelosti, čak i oni dokumenti koji su nedovršeni i iz nekoga su razloga ostale samo početne riječi. Svaki dokument je numeriran. Transkripcija je popraćena odgovarajućim registama na bosanskome jeziku ispred teksta samoga dokumenta. Regeste su ustvari kratki sažetci koji nas upoznaju sa sadržajem dokumenta, što znatno olakšava snalaženje u tome vrlo obimnom materijalu. Na kraju svakoga dokumenta nalazi se datum i arhivska signatura Državnog arhiva u Dubrovniku, a uz svaki dokument koji je prije objavljen, navedene su i signature odgovarajuće zbirke. Rukopis obuhvaća deset priloga, fotografije originalnih dokumenata. Na kraju rukopisa dani su detaljni registri mjesta i osobnih imena, kao još jedna velika olakšica za pretraživanje obimna sadržaja zbirke.

U seriji *Lamenta de foris* Državnog arhiva u Dubrovniku bilježene su tužbe za kaznena djela počinjena na prostoru izvan dubrovačkoga državnog područja, u koje su bili uključeni Dubrovčani, bilo kao počinitelji ili kao žrtve. U znatno manjemu broju bilježeni su i nastavci sudskoga procesa, izjave očevidaca i još rjeđe način na koji je sudski postupak okončan. Iako po svojoj osnovi sudski zapisi služe prije svega za praćenje pravnih aspekata, informacije kojima su bogati ti dokumenti važne su za izučavanje niza drugih fenomena iz povijesti svakodnevnoga života u srednjovjekovnoj Bosni. Brojni su podatci koji nam govore o gospodarskome razvoju srednjovjekovne Bosne i njezinim kontaktima s Dubrovčanima, o akterima toga intenzivnog prometa, njihovoj izloženosti raznim opasnostima (krađama, premlaćivanjima, ubojstvima), o trgovačkoj robi, ali i predmetima iz svakodnevnog uporabe, o oružju, novcu, odjeći, raznim dragocjenostima... Brojna naselja i lokaliteti prvi

se put spominju u tim dokumentima, a nekima od njih to je i jedini pisani trag, tako da su *lamente* odličan izvor i za izučavanje topografije. Uz često detaljan popis krivaca, imenom i prezimenom, nerijetko uz navođenje njihova zanimanja ili pripadanja određenomu društvenom sloju, tužbe nude jedinstvene informacije. Tako samo iz jedne tužbe možemo dobiti dosta podataka o određenoj osobi ili općenito o ljudima i njihovu svakodnevnom životu – o izgledu jednoga kurira, odjeći koju je imao na sebi, hrani koju je jeo, oružju koje je nosio sa sobom, o vrsti i količini novca koji je imao uz sebe i nizu drugih pojedinosti koje nam govore o svakodnevnome životu srednjovjekovnoga čovjeka. Uz informacije iz drugih arhivskih serija dopunjavamo svoja saznanja o načinu trgovanja u srednjovjekovnoj Bosni, o predmetima trgovine i ljudima koji su sudjelovali u njoj. Zaista je velik broj tema koje se mogu iznova ispitivati ili doradivati na temelju tih dokumenata, te bi njihovo svodenje na pravne okvire bilo pogrešno.

Sabrani i sistematizirani na jednome mjestu, u rukopisu koji je opremljen tako da zadovoljava sve potrebne znanstvene standarde, a kronološki povezani za „jesen srednjeg vijeka” (da se poslužimo starijim, ali uvijek aktualnim naslovom Huizingina djela), ti se izvori već sada mogu smatrati vrijednim prinosom boljemu sagledavanju bosanskoga srednjovjekovlja. Tematska i prostorna raznolikost, dovoljno širok vremenski zahvat, kao i sadržaj svakoga izvornog ispisa zasebno, jamstvo je da će Kurtovićevi historiografski nasljednici moći dodatno argumentirati svoje teze, nove generacije učiti dosad nepoznato, a bosanskohercegovačka medievalistička scena biti trajno obilježena kao historiografska škola kojoj je povijesni izvor, „stajna noga zanata povjesničara”, bio na prvome istraživačkom mjestu. U takvu će kontekstu djela koja se budu naslanjala na ovakvu izvornu podlogu biti dugovječnija od njihovih autora i time pokazati svojevrstu transgeneracijsku posvećenost temeljitu uvidu u bosansku srednjovjekovnu prošlost. Cijeneći dosadašnji rad Esada Kurtovića, kao i ovdje ponuđenu izvornu građu, smatram da je objavljivanje izvora izuzetan doprinos bosanskohercegovačkoj medievalistici, pa i historiografiji u cjelini.

Elmedina Duranović